

דף סב

'אלא אמר אביי: כדרב, דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה...' — דוגמא בעלמא נקט לאדם כמותו שיש לו כל צרכיו ואין עליו שעבוד המלך, אבל רב שמואל בר שילת עצמו אין הדין כן, שהרי תלמיד חכם עונתם מערב שבת לערב שבת, לפי שהתורה מתשת כחם. (עפ"י בית שמואל — עו, א).

ואולם המגן-אברהם (רמ סק"א) נקט שעונת טיילין בכל יום אפילו הם בני תורה. והוא מפרש 'כגון רב שמואל בר שילת' כפשוטו. ונראה שאף הבית-שמואל לא אמר אלא בשתורתם אומנותם, שלומדים ביום ובלילה, אבל בני תורה שאין עוסקים כל זמנם בתורה, ויש להם כל צרכיהם והם בריאים, יש להם דין טיילין. (כן צידד באגרות משה אה"ע ח"ג כח). וע"ע בסמוך.

'מאי טיילין... רבי אבהו הוה קאי בי באני... רבי יוחנן הוה קסליק בדרגא... מה אניח לעת זקנה' — נראה שהביאו מעשים אלו כאן ללמד שלא כל מי שיש לו כח בכלל 'טיילים' הוא, וגם הטיילים לא ירבו יותר מדי, ומן הראוי שלא יתן לנשים חילו אלא ישמור כחו לימי זקנותו, וכמו שפירש רש"י (בסוכה נב:): 'משביעו רעב' — גופו חסר כח ורעב לעת זקנה.

(ע"ב) 'חמר ונעשה גמל מאי? אמר ליה: רוצה אשה בקב ותפלות מעשרה קבין ופרישות' — מכאן מבואר שאין מתחשבים בדעתה של כל אחת ואחת, אם נוח לה בהרוחת מזונות או בעונה, שאם כן, מה מקום יש להסתפק בדבר, נקרא לאשה ונשאלה את פיה — אלא ודאי אם סתם נשים היה נוח להם בהרוחת מזונות על מניעת העונה, היה יכול להעשות גמל, [וכן הוא אף לפי האמת, לפי מה שכתבו התוס' שבהרוחה גדולה כגון בעבודת המלך, נוח לה בהרוחה], ואין יכולה לומר אין רצוני למחול, כי על דעת סתמא דמלתא נשאה. וכן הדין בכל כיוצא בזה. (עפ"י תרומת הדשן רטו. אף ללא סברת 'על דעת כן נשאה' יש מקום לסברא נוספת, שאפילו עומדת וצוחת שאינה רוצה, אינו מחויב לחיות בדוחק פרנסה בשביל רצונה בקב ותפלות אם לא היה כן דרך הרבה נשים. ע' אגרות משה אה"ע ח"ג סוס"י כח. וע"ש בהרחבה בכל הענין).

'רב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחזוא. הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הוה מסכיא דביתהו, השתא אתי, השתא אתי. לא אתא. חלש דעתה, אחית דמעתא מעינה. הוה יתיב באיגרא, אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה'.

— פגיעת אדם בחבירו, כמוה כהכנסת יד לתנור בוער, אף שלא היתה כוונה ורצון לפגוע בזולת, ואפילו אם כוונתו טובה, כל שחבירו נפגע על ידו, ניוק. ולכן גם כאן, שאיחורו היה ללא כוונה אלא שנמשכה שמועתו ואיחר, נפגע. והרי מותו היה קשה לאשתו פי כמה וכמה מאיחורו, וודאי ששפכה על סילוקו יותר מדמעה אחת, ולא היתה רוצה שכך יקרה — אף על פי כן, כחך טבע הוא זה, שכל פגיעה בזולת — פוגעת באדם הפוגע. (שיחות מוסר לגר"ח שמואבליץ — כד תשל"א; ב תשל"ב)

וקרוב לזה יש לפרש במה שאמרו להלן 'הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה' — הגה בכל מקום שמצינו בברכותיהם וקללותיהם של צדיקים שמתקיימות, הוא משום 'רצון יראיו יעשה', אבל כאן הלא אין רצונו כלל שימות, אלא מוכח שדיבורו של פה קדוש פועל בטבע אף ללא כוונה, כמו שנאמר ואשם דברי בפ"ד... לנטע שמים וליסד ארץ — כן הוא טבע שטבע הבורא בדיבור האדם. אלא שאם טימא האדם שפתיו בדיבורים אסורים, הוחלש כוחו, כמו הסכין שהעלה חלודה ואין בכחו לחתוך עד שיסירו ממנו החלודה. (קובץ שעורים)

— אגב, רואים אנו שעזב התלמיד את רבו ואת ישיבתו, וחזר לביתו ביום הקדוש, לפי שבערב יום הכיפורים על האדם לתקן את כל עניניו שבין אדם לחבירו. (שיחות מוסר שם. וכן היה מנהגם לשוב בערב יום הכפורים לביתם, וכדלהלן סג. ברב יוסף בריה דרבא. וכן בשבת קכו: באותו שכיר שירד מגליל העליון — וכמו שהעיר ב'מגדים חדשים' שם).

'יהודה בריה דרבי חייא חתניה דרבי ינאי'... — רוב המפרשים פרשו 'כל בי שימשי' — של ערב שבת. אולם באור זרוע (סוף סי' שס) פירש על כל יום, ע"ש. וכנראה ראייתו מזה שכפו את המיטה, והלא אין אבילות בפרהסיא בשבת. ויש לדחות, שעדיין היה פנאי לנהוג אבילות שעה קלה, קודם שתכנס השבת.

וקשה, הלא אמרו 'שלא יהו מצויין ת"ח אצל נשותיהם כתרנגולין'. והרמב"ן (ריש קדושים) קרא לזה 'נבל ברשות התורה', ועל זה באה מצות 'קדושים תהיו'?

וכיוצא בזה יש להקשות ממה שאמרו כעין זה על דוד המלך (סנהדרין קו). אם כי שם יש לומר שלמלך יש דין טייל. ומזה יהא מוכח שמה שאמרו לעיל 'כגון רבי שמואל בר שילת' הכוונה אפילו לו ולשכמותו ממש, תלמיד חכם. וכמו שכתב בשטמ"ק. וזה דלא כה'בית שמואל' (ר"ס עו). וכן יש לדחות הראיה מדוד, מפני שהיו לו נשים רבות.

אך עיקרו של דבר הוא, שאין לנו ללמוד מדוד המלך שקרא לעצמו 'חסיד' ולבו חלל בקרבו, ומכל כיוצא בו, שהיה לבם טהור, וכל כוונתם למצוה בלבד.

והסימן לידע אם ממקור קדוש יצא הדבר — כאשר על ידי זה מתעוררת רוח קדושה, כי המצוות מכניסות קדושה בלב האדם, לפני עשייתן ולאחריה. ובכך מתעורר להוסיף מצוות. מה שאין כן כשרוח עוועים התעהו, שהוא היפוך הקדושה. ('ישראל קדושים' לר"צ הכהן מלובלין. עמ' 12 — 8 ע"ש באורך).

'וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא' — פירוש, שהשכינה מוליכתו לביתו. (חדושי אגדות — מהר"ל)

'כפו מטתו שאילמלי יהודה קיים לא ביטל עונתו' — אף על פי שמובא בפוסקים (אה"ע יז, ה; יו"ד שצז) שאין להתאבל על אדם עד שיתברר בודאות שמת, כדי שלא יוצר קלקול שמא תנשא אשתו לאחר, והרי בהוכחה כזו שאילמלי היה קיים לא ביטל עונתו אין משיאים את אשתו, ומדוע נהג אבילות? — נראה שבמקום קרוב שאפשר להתברר תיכף — מותר להתאבל, שאין חשש קלקול. (עפ"י שבות יעקב. ע' בשו"ת דובב משרים ח"ב טו).

'יתיבו ועיינו במשפחות, רבי אתי משפטיה בן אביטל ורבי חייא אתי משמעתי אחי דוד אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא' — המהר"ל כתב להקשות קצת על פרש"י שלא היתה ראויה לו לפי שהיה מבית דוד — מנין שרבי יוסי בן זמרא היה מדוד, וכן שאר ביתו של רבי, וכי היו צריכים להינשא רק מבית דוד.

ולכך פירש להפך, שבדקו ולא מצאו שום פסול, כי זה בא משפטיה וזה משמעתי, ולא היו תולים שיש כאן פסול רק הנערה מעצמה מתה.

'רבי חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דרבי שמעון בן יוחאי. אמר ליה: איעכב לך עד דאתי בהדך. לא איעכבא ליה. אזל יתיב תרי סרי שני בני רב'... —

כתב מהר"ם שיף: 'יש לראות לכאורה מה השמיענו בזה'. יש לומר, דבר גדול שמענו, שאף שאם לא ימתין לו, לא יהיה לו חבר טוב כמותו ללמוד תורה, בכל זאת לא המתין, שסכנת ההמתנה אפילו לשעה מועטת, גדולה היא. היה כדאי לו לוותר על חברותא כרשב"י ובלבד שלא יחמיץ את הרגע. וקבלתי מאדוני אבי זצ"ל, על דבר שאירע בוולוז'ין בימיו של הגר"ח זצ"ל; פעם אחת שאלו שאלה את הבקי הגדול ביותר בישיבה, באמצע סעודתו, והיה הדבר מפורש בתוספות, ולא ידע לענות. ומרוב צער לא גמר סעודתו ולא ברך ברכת המזון, ערק למקום סתר, וישב שם שבע שנים ולמד בהתמדה עצומה. ונעשה לאחד מגדולי ישראל.

וכששאלו את הגאון ר' חיים זצ"ל אם טוב עשה, ענה, שאף שעשה שלא כדין, שקם מאמצע סעודתו בלא ברכה, מאידך, אילו היה עושה כדין ומברכך המזון, לא היה בורח מן הישיבה להיסתר, ולא היה עוסק בתורה שבע שנים בהתמדה כזו. — בוא וראה גודל סכנת האיחור וההשהיה. (שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, מאמרים טז ל תשל"א)

'ככתבם וכלשונם'

'...ודכוותיה מצינו שכתב הרמב"ם על פסוק 'בכל דרכיך דעהו', דהיינו מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו כדי שיהיה ברי וחזק לעבודת השי"ת יש לו שכר כמו שמתענה. ודברים אלו אסמכתא אקרא: שוא לכם משכימי קום כו' — דהיינו, שיש תלמידי חכמים מנדרין שינה מעיניהם ועוסקים בתורה הרבה, ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כח וחזק וריזות לב לעסוק בתורה. ובאמת יכול ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשני שעות. ובודאי שניהם יש להם שכר בשוה. על כן אמר: שוא לכם — דהיינו, בחנם לכם שאתם מצטערים ומשכימים בבוקר ומאחרי שבת בלילה וממעטים שנתכם, זה בחנם, כי כן יתן לידידו שנה, דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה, נותן לו הקב"ה חלקו בתורה כמו אותו שממעט בשינה ומצטער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה... (ט"ז אה"ע כה,א)

'אנחה שוברת...'

אמר פעם חכם אחד, המלומד בקבלת יסורין באהבה: 'כל העולם כולו אינו כדאי אנחה אחת. אבל כל העולם כולו לא נברא אלא בזכות אנחה אחת שבעל היסורים כובשה בלבו והופכה לרננה'. (מתוך: חסידים ואנשי מעשה, כרך א' 'חלומותיו ודבריו של מתתיהו קווק').

דף סג

'איזיל לגביה אפשר דמפר נדראי, אתא לגביה אמר ליה אדעתא דגברא רבה מי נדרת... — פירש הריב"ש (בתשובה תו) שרבי עקיבא לא התיר לו את נדרו כיון שהוא נוגע בדבר וכאילו מתיר נדרי עצמו, אלא שפתח לו הפתח בלבד. [ובצירוף שנים אחרים שאינם נוגעים — דעת הריב"ש שם שיכול להתיר, ויש חולקים]. ער"ש משאנץ סופ"ב דנגעים. ומשמע בר"ש שאם הטעם שאינו מתיר הוא משום חשד, הרי שבצירוף אחרים שאינם חשודים יכול להתיר, ואם הטעם הוא משום שנידון כנדרי עצמו ואינו מתיר מגזרת הכתוב ד'לא יחל דברו', אף בצירוף אינו מתיר. ואולם בריב"ש נראה שאף לפי טעם זה מתיר בצירוף אחרים. וצריך עיון שנראה כתרתי דסתר. 'קובץ שעורים'.]